Conference on Social Sciences and Humanities Research (CSSHR)
volume. 3 № 8
CSSHR
EYIB EDUCATIONAL YIELD INSIGHTS & BREAKTHROUGHS
ISSN: 3060-4648

TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING XORIJ TAJRIBASI

Turdimuratova Aziza Alisherovna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti, Tarmoqlar iqtisodiyoti kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish masalalari hamda ushbu yo‘nalishda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning xorijiy tajribasi tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida investitsiya muhitini yaxshilash, institutsional islohotlar va davlat qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, investitsiya muhiti, xorij tajribasi, samaradorlik, davlat siyosati.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы повышения эффективности привлечения прямых иностранных инвестиций, а также анализируется зарубежный опыт развитых и развивающихся стран в данной сфере. В ходе исследования изучаются меры по улучшению инвестиционного климата, институциональные реформы и механизмы государственной поддержки.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, инвестиционный климат, зарубежный опыт, эффективность, государственная политика.

Abstract: This article examines the issues of improving the efficiency of attracting foreign direct investment and analyzes the international experience of developed and developing countries in this field. The study focuses on investment climate improvement, institutional reforms, and government support mechanisms.

Keywords: foreign direct investment, investment climate, foreign experience, efficiency, government policy.

KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TXI) milliy iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta’minlovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. TXI nafaqat moliyaviy resurslar oqimini kengaytiradi, balki zamonaviy texnologiyalar, ilg‘or boshqaruv tajribasi, innovatsion yondashuvlar hamda xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini ham olib kiradi. Natijada ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, raqobatbardoshlik kuchayadi, yangi ish o‘rinlari yaratiladi va iqtisodiy tarkibiy o‘zgarishlar jadallashadi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy

o‘sish sur’atlarining barqarorligi ko‘p jihatdan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi va sifati bilan uzviy bog‘liqdir.

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi tushunchasi investitsiya oqimlarining miqdoriy ko‘rsatkichlari bilan bir qatorda, ularning iqtisodiyotga real ta’siri, ya’ni ishlab chiqarish hajmining o‘sishi, eksport salohiyatining kengayishi, texnologik yangilanish darajasi va hududiy rivojlanishga qo‘shgan hissasi orqali baholanadi. Shu nuqtai nazardan, investitsiyalarni jalb etishning o‘zi yetarli bo‘lmay, ularning maqsadli, oqilona va uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni ta’minlaydigan tarzda yo‘naltirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Samarali investitsiya siyosati qulay investitsiya muhitini shakllantirish, huquqiy kafolatlarni mustahkamlash, institutsional infratuzilmani rivojlantirish va davlat tomonidan rag‘batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish bilan chambarchas bog‘liqdir.

Bugungi kunda ko‘plab mamlakatlar o‘rtasida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish borasida kuchli raqobat mavjud bo‘lib, bu holat mazkur mavzuning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Rivojlangan va ayrim rivojlanayotgan davlatlar TXIni jalb qilishda sezilarli yutuqlarga erishgan bo‘lsa-da, ko‘plab mamlakatlarda investitsiya muhitidagi institutsional cheklovlar, byurokratik to‘siqlar va iqtisodiy xavflar samaradorlikning yetarli darajada ta’minlanishiga to‘sqinlik qilmoqda. Shu bois, xorij tajribasini chuqur tahlil qilish, muvaffaqiyatli modellar va mexanizmlarni aniqlash hamda ularni milliy sharoitlarga moslashtirish muhim ilmiy-amaliy muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish bo‘yicha xorijiy tajribani tizimli tahlil qilish va ushbu tajribadan foydalanish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun tadqiqot doirasida xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning nazariy asoslarini ochib berish, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning investitsiya siyosatini taqqoslab o‘rganish, samaradorlikni oshirishga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash hamda investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar va takliflarni ishlab chiqish vazifalari belgilangan.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini baholash va xorijiy tajribani tahlil qilishda kompleks ilmiy yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida mantiqiy tahlil va sintez usullari orqali xorijiy investitsiyalar sohasidagi nazariy qarashlar umumlashtirildi hamda ularning iqtisodiy o‘sishga ta’siri aniqlashtirildi. Taqqoslama tahlil asosida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish mexanizmlari, institutsional sharoitlar va davlat tomonidan qo‘llanilayotgan rag‘batlantirish choralari o‘zaro solishtirildi. Shu bilan birga, tizimli yondashuv orqali investitsiya muhitini shakllantiruvchi huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy omillar o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganildi.

Tadqiqotda xalqaro tashkilotlar, jumladan, UNCTAD, World Bank va boshqa nufuzli institutlarning rasmiy statistik ma’lumotlari va tahliliy hisobotlaridan keng foydalanildi. Ushbu ma’lumotlar asosida xorijiy investitsiyalar hajmi, ularning tarmoqlar va hududlar kesimidagi taqsimoti hamda iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlari baholandi. Analitik usullar orqali investitsiya siyosatining natijadorligi,

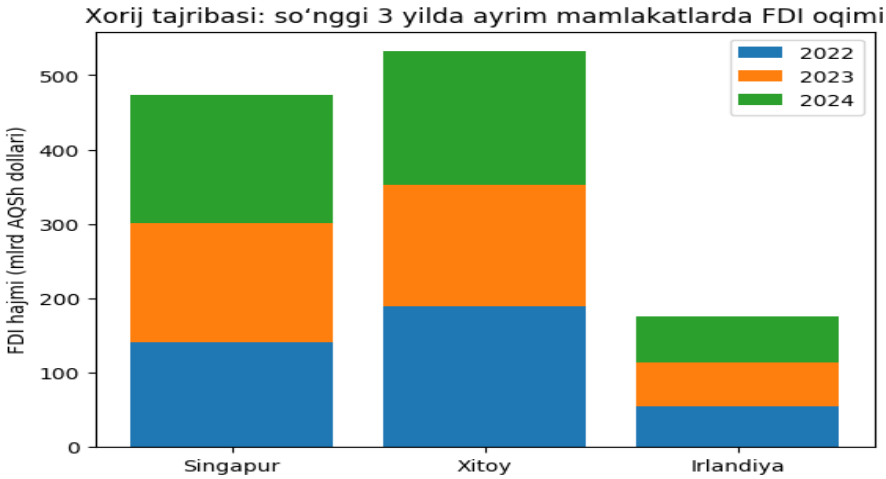
institutsional islohotlarning ta’siri va davlat qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining samarasi tahlil qilindi. Shuningdek, ilmiy adabiyotlar va xorij tajribasiga oid tadqiqotlar sharhi asosida eng samarali investitsiya modellari aniqlanib, ularni umumlashtirish va ilmiy xulosalar chiqarish amalga oshirildi. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta’minlash hamda ularning amaliy ahamiyatini oshirishga xizmat qildi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi ko‘p jihatdan mamlakatda shakllantirilgan investitsiya muhiti va davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosatning izchilligiga bog‘liqdir. Rivojlangan davlatlar tajribasi shundan dalolat beradiki, huquqiy barqarorlik, mulk huquqining ishonchli himoyasi, shaffof soliq tizimi va samarali institutsional boshqaruv xorijiy investorlar uchun muhim rag‘batlantiruvchi omillar hisoblanadi. Ayniqsa, sanoat va yuqori texnologiyalar sohasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, eksport tarkibini diversifikatsiya qilish va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi tahlili esa, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda maxsus iqtisodiy zonalar, soliq va bojxona imtiyozlari, infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari muhim rol o‘ynayotganini ko‘rsatdi. Bunday mexanizmlar investitsiya oqimlarining ko‘payishiga xizmat qilgan bo‘lsa-da, ularning iqtisodiy samaradorligi investitsiyalarning real sektor rivojiga, mahalliy ishlab chiqarish bilan integratsiyasiga va yuqori qo‘shilgan qiymat yaratilishiga qanchalik hissa qo‘shishiga bog‘liq ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, faqat investitsiya hajmining oshishi emas, balki uning sifati va uzoq muddatli ta’siri samaradorlikni belgilovchi asosiy mezon hisoblanadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida institutsional islohotlarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar samaradorligiga ijobiy ta’siri aniqlandi. Davlat boshqaruvi sifatini yaxshilash, byurokratik to‘siqlarni qisqartirish, “yagona darcha” tamoyilini joriy etish va investorlar bilan ochiq muloqotni yo‘lga qo‘yish investitsiya jarayonlarining tezlashuviga va ishonch darajasining oshishiga olib kelmoqda. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, xorij tajribasida samarali investitsiya siyosati faqat iqtisodiy rag‘batlar bilan emas, balki institutsional barqarorlik va aniq strategik ustuvorliklar bilan qo‘llab-quvvatlanganda yuqori natijadorlikka erishiladi.

Grafikda aks ettirilgan ma’lumotlar so‘nggi uch yil davomida Singapur, Xitoy va Irlandiya kabi davlatlarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi yuqori va nisbatan barqaror saqlanib qolayotganini ko‘rsatadi. Xususan, Xitoyda xorijiy investitsiyalar oqimining katta hajmda bo‘lishi mamlakatning keng ichki bozori, rivojlangan sanoat infratuzilmasi va davlat tomonidan olib borilayotgan uzoq muddatli investitsiya strategiyasi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, ayrim yillarda global iqtisodiy beqarorlik sharoitlariga qaramay, investitsiya oqimlarining keskin pasaymasdan davom etishi Xitoyning xorijiy investorlar uchun yuqori jozibadorligini tasdiqlaydi. Singapur tajribasida esa qulay biznes muhiti, shaffof va barqaror huquqiy tizim, shuningdek, xalqaro moliyaviy markaz sifatidagi maqom xorijiy kapital oqimini jalb etishda asosiy omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Irlandiyada xorijiy investitsiyalar hajmining barqaror o‘sishi esa soliq siyosatidagi rag‘batlantiruvchi mexanizmlar, innovatsion iqtisodiyotga yo‘naltirilgan rivojlanish modeli va transmilliy kompaniyalar faoliyatining faollashuvi bilan bog‘liqdir. Umuman olganda, grafikda keltirilgan xorij tajribasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini ta’minlashda institutsional barqarorlik, aniq strategik ustuvorliklar va qulay investitsiya muhiti hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini yaqqol namoyon etadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot doirasida olib borilgan tahlillar to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligi mamlakatning institutsional rivojlanish darajasi, investitsiya muhitining sifati va davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosatning izchilligi bilan chambarchas bog‘liq ekanini ko‘rsatdi. Xorij tajribasini o‘rganish Singapur, Xitoy va Irlandiya kabi mamlakatlarda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish jarayoni aniq strategik ustuvor yo‘nalishlarga asoslangan holda, huquqiy barqarorlik, investorlar huquqlarini ishonchli himoya qilish hamda qulay biznes muhitini shakllantirish orqali amalga oshirilayotganini tasdiqlaydi. Ushbu davlatlar tajribasida investitsiya siyosati faqat qisqa muddatli moliyaviy foydani emas, balki uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishni, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishni va yuqori texnologiyali tarmoqlarni rivojlantirishni ko‘zda tutishi bilan ajralib turadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar samaradorligini baholashda ularning umumiy hajmi bilan bir qatorda, iqtisodiyotning real sektori rivojiga qo‘shayotgan hissasi, eksport salohiyatini kengaytirishdagi roli, texnologik yangilanish jarayonlariga ta’siri va bandlikni oshirishdagi ahamiyati muhim mezon hisoblanadi. Xorij tajribasi asosida aniqlanganidek, investitsiya oqimlarining yuqori bo‘lishi doim ham yuqori samaradorlikni anglatmaydi, aksincha, investitsiyalarni maqsadli yo‘naltirish, mahalliy ishlab chiqarish bilan integratsiyalashuvini ta’minlash va innovatsion rivojlanishga xizmat qildirish samaradorlikni belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, tadqiqot davomida davlatning iqtisodiy siyosatda faol ishtiroki xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Xususan, institutsional islohotlarni chuqurlashtirish, byurokratik to‘siqlarni kamaytirish, shaffof va barqaror normativ-huquqiy bazani shakllantirish hamda investorlar bilan ochiq va tizimli muloqotni yo‘lga qo‘yish xorijiy kapital oqimini rag‘batlantiruvchi muhim omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish,

infratuzilmani rivojlantirish va inson kapitaliga sarmoya kiritish orqali xorijiy investitsiyalarning iqtisodiyotga real ta’sirini yanada kuchaytirish imkoniyati mavjud.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot xulosalari xorij tajribasini chuqur va tanqidiy tahlil qilish, uni milliy sharoitlarga moslashtirish hamda investitsiya siyosatini kompleks yondashuv asosida olib borish to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirishning muhim sharti ekanini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Ushbu yondashuvni amaliyotga tatbiq etish barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Alfaro, L. (2016) *Foreign direct investment and growth*. Harvard Business School Working Paper, No. 17-073.
2. Asiedu, E. (2002) ‘On the determinants of foreign direct investment to developing countries: Is Africa different?’, *World Development*, 30(1), pp. 107–119. https://doi.org/10.1016/S0305-750X(01)00100-0
3. Blomström, M. and Kokko, A. (2003) ‘The economics of foreign direct investment incentives’, *NBER Working Paper*, No. 9489.
4. Borensztein, E., De Gregorio, J. and Lee, J.W. (1998) ‘How does foreign direct investment affect economic growth?’, *Journal of International Economics*, 45(1), pp. 115–135. https://doi.org/10.1016/S0022-1996(97)00033-0
5. Dunning, J.H. (1993) *Multinational enterprises and the global economy*. Wokingham: Addison-Wesley.
6. Dunning, J.H. (2001) ‘The eclectic (OLI) paradigm of international production’, *International Journal of the Economics of Business*, 8(2), pp. 173–190. https://doi.org/10.1080/13571510110051441
7. Hausmann, R. and Fernández-Arias, E. (2000) *Foreign direct investment: Good cholesterol?* Washington, DC: Inter-American Development Bank.
8. OECD (2015) *FDI qualities: Policy toolkit*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
9. Rodrik, D. (2008) *Industrial policy: Don’t ask why, ask how*. Middle East Development Journal, 1(1), pp. 1–29.
10. Xamidova F., Turdimuratova A. X*orijiy investitsiyalarni jalb qilish jarayonining o ‘ziga xos xususiyatlari va hududiy iqtisodiy rivojlanish bilan bog ‘liqligi* //Green Economy and Development. – T. 3. – №. 11. – C. 667759.
11. UNCTAD (2022) *World investment report 2022: International tax reforms and sustainable investment*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.
12. UNCTAD (2023) *World investment report 2023: Investing in sustainable energy for all*. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.
13. World Bank (2020) *Global investment competitiveness report 2019/2020*. Washington, DC: World Bank.
14. World Bank (2022) *World development indicators*. Washington, DC: World Bank.